

Het kwaad

Petra Bolhuis & Theo Meereboer
Maieutiek 2018

Het demonische kwaad

'Het ijzingwekkendst komt dit demonische te voorschijn als het in zomaar een mens allesoverheersend opduikt. Ik heb dat in mijn leven meermaals, zowel van nabij als van een afstand zien gebeuren. (...)De vereende morele krachten kunnen niets tegen ze uitrichten, en al wil het meer verlichte deel van de mensheid hen verdacht maken, hen ontmaskeren als bedrogenen of bedriegers, het blijft tevergeefs, want de massa voelt zich door hen aangetrokken.' (Goethe, 221)

Het kwaad_Maieutiek_versie2018-8

Banaliteit van het kwaad

"Ik ben van mening dat het kwaad nooit 'radicaal' is maar wel dat het extreem is en dat het geen diepte of een demonische dimensie bezit. Het kan alles overwoekeren en ruïneren, juist omdat het zich als een schimmel over de oppervlakte verspreidt. Het 'tart het denken', omdat denken een zekere diepte wil bereiken, tot de wortels wil gaan, en het op het moment waarop het op het kwaad stuit daar niets mee aankan, omdat er niets is. Dat is de 'banaliteit' van het kwaad." (Arendt brief aan Scholem)

Het kwaad_Maieutiek_versie2018-8

Compartimenten van vernietiging

"Genocidale regimes slaagden erin deze sociale en individuele regulering van geweld en angst grondig te wijzigen. Dat deden ze vooral door compartimenten te creëren waar gewelddaden konden en moesten worden begaan met volle overgave en in volkomen straffeloosheid. Vrijwel overal werd het moorden al snel woest, barbaars en goor. De daders beschouwden het als een smerig karwei dat geklaard moest worden. In de loop van dat proces raakten velen gewend aan de slachtpartijen. Gaandeweg verloren zij de remmingen die hen hadden kunnen weerhouden en deden hun werk met tegenzin, of met gedachteloze onverschilligheid, of ze veranderden in gretige beulen, uit woede, hebzucht of misschien wellust." (De Swaan *compartimenten van vernietiging* blz. 18)

Het kwaad_Maieutiek_versie2018-8

Biologie en naturalisme

Hitler is heel een nieuwe vorm van het kwaad in de politiek. Hij kon deze morele breuk echter alleen veroorzaken omdat mensen al dachten in termen van biologische en historische noodzakelijkheid. Arendt legt de link met Stalin die hetzelfde deed en formuleert dit nieuwe kwaad als 'totalitarisme'. Het is een offensief tegen de mens. (222)

Het kwaad_Maieutiek_versie2018-8

Rationalisme en instrumentaliteit

Het antisemitisme is geen zaak van gevoelens. Hitler eist een anti-semitisme van de rede. (225)
Dat maakt het kwaad hier zo nieuw en verstrekkend en in wezen onbegrijpelijk, ook voor tijdgenoten, dat iets volstrekt irrationeels zo lijnrecht, logisch en efficiënt wordt doorgevoerd. Het kwaad kan uiteindelijk routineus worden.

Het kwaad_Maieutiek_versie2018-8

Girard: kanaliseren van het geweld

Het kwaad_Maleutiek_versie2018-8

Effectiviteit én excessief geweld

- Heet geweld is geweld uit menselijk verleden van wraak en weerwraak, van de bloedige roes.
- Cultuur weet dit te overstijgen en het in instituties en rituelen onder te brengen.
- Koud geweld is het inzetten van het hete geweld als deel van een geplande doel-middel strategie.
- Het doel is zo heilig dat men zich (tijdelijk) buiten de culturele moraal moet begeven. (226)
- Sociaal econ. omstandigheden, evolutionair denken en de crisis spelen een rol, maar zonder Hitler geen nationaal socialisme.

Het kwaad_Maleutiek_versie2018-8

Kwaad als gekte?

Hitler en Stalin waren niet warrig.
Beiden waren trots op hun ijzeren logica.
Arendt stelt dat er een (krankzinnige) premisse is die nieuw is en de basis wordt voor de beweging, daarna is er sprake van een kwaadaardig a,b,c.
De nieuwe maatschappij en/of de nieuwe mens is het doel, maar dat doel was er al. De leider ondersteunt dat proces en maakt de weg daarmee korter. 'De natuur is wreed en dus mogen wij dat ook zijn.' (233)

Het kwaad_Maleutiek_versie2018-8

Geen banaliteit of toch?

- Safranski stelt dat er achter de banaliteit toch een demonische figuur schuilgaat als Hitler.
- Arendt en ook Collins draaien het om; er is een vacuüm en iemand stapt daarin en groeit omdat de massa hem kracht geeft.
- Safranski; bij Hitler is er sprake van de catastrofe van de vrijheid. Hier is geen sprake van leugens, maar zien we het gebruik van verbeeldingskracht om de wereld vorm te geven op een catastrofale manier vormgeven.

Het kwaad_Maleutiek_versie2018-8

De duizelingwekkende grond van de rede

"Kant had bij zijn poging de Verlichting van binnenuit op te helderen, al geraakt aan de niet-redelijke grondslagen van de rede, toen hij bij het doorlichten van de rede en haar regelwerk de verbeeldingskracht ontdekte. Niet als een vermogen náást de rede, maar als duizelingwekkende grond van de rede." (238)

Dit zien we later terug in Nietzsche's 'God is dood'.

Het kwaad_Maleutiek_versie2018-8